

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

70 ГОДИНИ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

70 ГОДИНИ
МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД НАУЧНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА ОДРЖАНА
НА 13 И 14 ДЕКЕМВРИ 2016 ВО СКОПЈЕ

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Филозофски факултет
Институт за историја

70 ГОДИНИ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

70 ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД МЕЃУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА ОДРЖАНА
НА 13 И 14 ДЕКЕМВРИ 2016 ГОДИНА ВО СКОПЈЕ

УКИМ / ФЗФ
2017

Содржина

СВЕЧЕН ДЕЛ (13.12.2016)	7
Поздравно обраќање на проф. д-р Никола Јанкуловски, ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“	9
Поздравно обраќање на проф. д-р Горан Ајдински, декан на Филозофскиот факултет	13
Поздравно обраќање на проф. д-р Ванчо Ѓорѓиев, раководител на Институтот за историја	15
ПРВ ДЕН (13.12.2016)	21
Виолета АЧКОСКА Сегашноста и минатото низ развојот на македонската историографија	23
Ванчо ЃОРЃИЕВ Забранетото име	39
Emanuel PLOPEANU <i>The “Macedonian issue” at the beginning of the 20th Century in the Works of Romanian Historiography</i>	57
Далибор ЈОВАНОВСКИ Пред Коминтерната	71
Војислав САРАКИНСКИ Пердика, Ашина и коринтската парадиома	91
Светлозар ЕЛДЪРОВ Историографски војни: случајот „Славо Димевски“	115
Реџеп ШКРИЈЕЉ Бошњациите во современата македонска историографија	145
Александар АТАНАСОВСКИ За некои недоречености во средновековната историографија и потребата за нивно корелирање	159
Стојко СТОЈКОВ Планирање на минатото - сонување на иднината: народи, етнотенези и политика во бујарската и македонската медиевистика	177
Memli KRASNIQI <i>The impact of protestant movements in the cultural and spiritual life of the Monastir (Bitola) Vilayet during the second half of the nineteenth century</i>	217

Stoica LASCU <i>Mărturii românești despre diferite realități în spațiul Republicii Macedonia în perioada otomană (începutul secolului XX)</i>	223
ВТОР ДЕН (14.12.2016)	261
Стефан ПАНОВСКИ <i>Philippus furibundus?</i>	263
Драган ЗАЈКОВСКИ <i>Кон прашањето за првите ерарси на Охридската архиепископија: помеѓу митот и историчноста</i>	293
Никола МИНОВ <i>Гимназиите во османлиска Македонија</i>	305
Тодор ЧЕПРЕГАНОВ <i>Искористеноста на западните и балканските историски извори во македонската историографија и електронските извори</i>	347
Борче ИЛИЕВСКИ <i>Македонското црковно прашање во македонската и српската историографија</i>	355
Бранислав САРКАЊАЦ <i>Македонската историја и политиката на дисциплината</i>	371
Jelena JARIĆ <i>Late Roman “anti-pagan” laws and their appearance in the research of Roman theatres in the Republic of Macedonia</i>	387
Роберто ТРАЈКОВСКИ и Александар ЛИТОВСКИ <i>ВМРО во сиратијата на Треттиот Рајх (1943-1944)</i>	415
Соња НИКОЛОВА <i>Македонската историографија помеѓу етиката и политиката</i>	427
Димитар ПАНДЕВ <i>Историографскиот поглед на научниот стил</i>	439
Иванка ДОДОВСКА <i>Меѓународното признавање на Р. Македонија, 1991–2001 година (изградба и развој на меѓународните односи)</i>	449
Сашо ДОДЕВСКИ <i>Историјата во документите за независноста на РМ во периодот до 1990 година</i>	463

За некои недоречености во средновековната историографија и потребата за нивно корегирање

Александар АТАНАСОВСКИ
Филозофски факултет, Скопје

Abstract. – This paper deals with several passages from mediaeval sources and their improper or incorrect interpretation. Due to the sheer volume of material, we indicate only a portion of these sources and comments on events from the fourth century CE onwards, until the end of the eleventh (or, possibly, the late fourteenth) century. This encompasses the events from the times of the Barbarian Migrations, the times of Ss. Cyril and Methodius, as well as the State of Samuel and the events after its fall. In the end, we try to present ideas which would help overcoming outdated notions on certain aspects of medieval history; in particular, the approximation of notions from antiquity to facts from mediaeval history, especially the habitual attribution of ancient events to national histories in the Middle Ages, an occurrence is far removed from good historical practice and even historical reality in general.

Нашето истражување го започнуваме со периодот од IV до VI век; нашето внимание е насочено кон податоците што се однесуваат на Готите и нивните напади во Македонија. За 382 година е забележано: „Во Македонија во овој период имало повеќе заседнати Готи, кои се криеле околу македонските езера и мочуришта и вршеле континуирани грабежи на нејзина територија“.¹ За 388 година, Теодосиј I се упатил кон Македонија, но преминот на Теодосиј I низ Македонија бил причина заседнатите Готи да прибегнат „кон вообичаената итрина, и тие се сокриле во македонските езера“, вели Евнапиј.²

¹ Zosimos, IV, 48, 1; Историја на македонскиот народ, Том I, ред. проф. д-р Бранко Панов, Скопје 2000, 211.

² Eunapios, fr. 58; Историја на македонскиот народ, Том I, 211.

Во 391 година во Тесалоника избило востание. По задушјување-то на востанието, во 391 година Теодосиј I од Италија заминал за Македонија да воспостави ред. По пристигнувањето во Тесалоника, тој веднаш презел поход против Готите кои се криеле кај македонските езера и мочуришта и во судирот со нив првин извојувал победа, но потоа претрпел пораз.³ По разбивањето на Готите, од кои, како што соопштува Зосим, само незначителен број нашле спас „сокривајќи се во мочуриштата“, состојбата во Македонија за извесен период била стабилизирана.⁴

Слични сижера среќаваме и во вестите за Словените во VI век. Псевдо-Маврикиј вели: „Тие се многубројни и издржливи, лесно поднесуваат и жед и студ, и дожд и телесна голоција и недостиг на храна. Искусни се при преминувањето на реките и машки издржуваат во водите“.⁵ „За нападите најчесто ги користеле шумските предели, при што умееле добро да се борат во теснините“.⁶ Посебно се интересни податоците што ги дава сирискиот летописец Јован Ефески за 581 година, кога вели: „изврши напад проклетиот народ на Словените. Тие секавично ја поминаа цела Елада, областа на Тесалоника и цела Тракија и потчинија многу градови и тврдини. И еве до ден денешен (до 584 г.) тие се останати, живеат и спокојно престојуваат во земјата на Ромеите без грижа и страв. Тие груби луѓе што не смееја да се појават надвор од густите шуми и заштитените со дрва (места), се научија да војуваат подобро и од Ромеите“.⁷ Иако некои автори велат дека тие Словени тргнале од зад Дунав, од зборовите на Јован Ефески се гледа нешто друго. Според него, правецот на движењето на Словените бил од Елада, преку областа на Тесалоника и навлегле во Тракија. Тоа значи дека тие не тргнале од зад Дунав, туку од централна Грција или можеби од Пелопонез и ја преминале Елада и стасале до Тракија.

Во 584 година, 5000 словенска војска „одненадеж го нападнала Солун“ и истиот ден биле натерани да се повлечат и да се вратат во „оние места од каде дошле“,⁸ вели архиепископот Јован. Значи, тој не вели зад Дунав, како што сакаат некои историчари да констатираат. За да нападнат „одненадеж“ треба да живееле во близина на градот Солун; доколку доаѓале од зад Дунав, сигурно византиските власти ќе разбереле за нивното доаѓање, а да дојдат и да се повлечат во истиот

³ Zosimos, IV, 48, 1-IV, 49, 1; Историја на македонскиот народ, Том I, 213

⁴ Zosimos, IV, 49, 2; Историја на македонскиот народ, Том I, 213.

⁵ Византијски извори за историју народа Југославије, Том I, Београд 1955, 130; Историја на македонскиот народ, Том I, 269.

⁶ Византијски извори, I, 132-133; Историја на македонскиот народ, Том I, 270.

⁷ Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том I, Скопје 1981, 22-23.

⁸ Византијски извори, I 175; Документи..., I, 23-24.

ден во местата од кај што дошле, значи тие места биле во близина на Солун.

Од периодот на Кирил и Методиј имаме повеќе прашања коишто заслужуваат дообјаснување и корегирање на прифатените ставови. Овде ќе презентираме само некои. Првото е за местото каде бил создаден „Закон судниј људем“ (Закон за судење на луѓето). Дел од историчарите се на мислење дека тој е создаден во словенското кнежевство што го управувал Методиј, значи во Македонија или поточно во областите на реките Брегалница и Струма, други се на мислење дека Законот е создаден во Велика Моравија.⁹ Изворите јасно велат дека „Законот“ бил напишан на словенски јазик со грчки букви,¹⁰ а тоа значи дека истиот бил создаден пред пронаоѓањето на словенската азбука. Да не забораваме дека кога Кирил и Методиј заминале за Велика Моравија, веќе ја имале создадено словенската азбука и дури имале преведено книги, па затоа немало потреба да пишуваат закон на словенски јазик со грчки букви, би го напишале со словенското писмо. Тоа што во зачуваните преписи има многу „моравизми“¹¹ треба да се протолкува дека тие преписи настанале во Моравија, а не дека таму бил создаден „Законот“.

Следното прашање е – кога била создадена словенската азбука? Единствен извор што ни ја дава годината на создавањето на словенската азбука е Црноризец Храбар, кој што вели: „Ако ги прашаш грчките книжници: кој ви ги измислил буквите или ви ги превел книгите, или во кое време? – тоа сосема ретко некој од нив го знае. Ако ги прашаш словенските писмени луѓе: кој ви ги создал буквите или кој ви ги превел книгите? – тоа сите го знаат и ќе ви одговорат: свети Константин Филозоф, наречен Кирил, тој нам буквите ни ги создаде и книгите ни ги преведе, и Методиј, брат му негов. Уште се живи оние нив што ги виделе. И ако ги прашаш: во кое време? – и тоа го знаат и ќе речат: во времето на грчкиот цар Михаил и бугарскиот кнез Борис, и моравскиот кнез Растиц, и блатенскиот кнез Коцел во 636 година од создавањето на светот.“¹² Иако овде изворот јасно наведува кога се случило тоа, сепак во науката се искристализирале две гледишта, кои што се присутни и во нашата историографија. Годината

⁹ За теориите околу создавањето на законот спореди: Красимира Илиевска, Закон соудниј людѣмъ, Скопје 2004, 16-35; Панов Б., За Методиевото словенско кнежевство и создавањето на „Закон судниј лјудем“ – Зборник: Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и Кирило-методијевската традиција во Македонија, МАНУ, Скопје 1989, и таму наведената литература.

¹⁰ С. В. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель. – Богословские труды, Сб II, Москва 1961, 104-115; Б. Панов, Политиката на Византија. – Прилози МАНУ, Одделение за општествени науки 23, 1, 1992, 63-64.

¹¹ К. Илиевска, Закон..., 22-29.

¹² Документи, I 65.

6363 година едни ја пресметуваат според цариградската, односно византиската ера (6363-5508=855), а други според александариската ера (6363-5500=863).¹³ Сепак во Византија, посебно во нејзините европски владенија, во употреба била византиската ера, а александариската се употребувала во Египет и други афрички владенија. Имајќи го предвид тој факт, треба да се прифати првото гледиште и нема потреба да се поддржува нешто кое нема основа. Приврзаниците на второто гледиште, покрај повикувањето на александариската ера, како аргумент го користат и податокот што се наоѓа во Панонските житија, каде што кога се зборува за Моравската мисија, стои дека пред заминувањето за Моравија Кирил ја создал словенската азбука.¹⁴ Во Краткото Кирилово житие јасно стои дека „тој отишол на Брегалница и нашол од Словените неколку покрстени, а тие што ги покрстил и ги привел во православна вера и им напишал книги на словенски јазик и тие што ги приведе во христијанска вера беа педесет и четири илјади“¹⁵. Ако е така, тоа значи дека азбуката била создадена во 855 година,¹⁶ Да напоменеме дека само во „Панонските легенди“ стои дека азбуката е создадена пред заминувањето во Велика Моравија, но тоа не треба да се сфати дека се случило во истата година кога и заминале браќата за Моравија, туку најверојатно моравскиот кнез Ростислав веќе имал разбрано дека постоела богослужба на словенски јазик, па затоа испратил барање до византискиот император Михаил III да му испрати учители и свештеници кои ќе го шират христијанството на словенски јазик. Тогаш Константин Кирил најверојатно ја доусовршил веќе создадената словенска азбука за потребите на моравските Словени, и тоа доусовршување да нашло одраз во житието дека азбуката била создадена пред заминувањето во Велика Моравија, а и во делото на Црноризец Храбар – дека тоа се случило во времето на Блатенскиот кнез Коцел.

Во Краткото житие на Св Кирил, нема таков податок, туку дека на молба на кнезот Ростислав биле испратени филозофот со брат му Методиј: „И кога дошле кај него (Ростислав) во Велика Моравија, тие превеле книги од грчки на словенски јазик“.¹⁷ Тоа значи дека азбуката постоела од порано, и Кирил и Методиј донеле книги преведени

¹³ Петар Хр. Илиевски, Појава и развој на писмото Скопје 2001, 122.

¹⁴ Сведоштва за Кирил и Методиј, избор, превод и белешки Р. Угриновска-Скаловска и Љ. Басотова, Скопје 1989, 43; Д. Миловска, Ј. Таковски, Македонската житијна литература IX-XVIII век, Скопје 1996, 90.

¹⁵ Ѓ. Иванов, Български старини из Македонија, София 1970, 285; Сведоштва за Кирил и Методиј, 69.

¹⁶ Б. Панов, Брегалничката мисија на Константин Филозов Кн. Средновековна Македонија, Т. 3, Скопје 1985, 181-182.

¹⁷ Ѓ. Иванов, Български старини из Македонија, 287; Сведоштва, 71.

од грчки на словенски, но тие не биле доволни, па затоа биле направени нови преводи.

Во однос на бројот на буквите што ги создале, во оригиналот стои Λ'Β' (=32).¹⁸ Сите издавачи таа бројка ја корегираат во Λ'Ε' (=35),¹⁹ додека пак кај Црноризец Храбар стои 38 букви.²⁰

Особена недореченост во нашата историографија е тоа што скоро сите истражувачи на таа проблематика се едногласни дека „таа мисија е во полза на Византија и дека Кирил и Методиј биле византиски мисионери“. Но, тука е потребно да се направи разграничување. Точно е дека во 863 година Кирил и Методиј со учениците биле испратени од Византија на мисија во Велика Моравија. Тие како мисионери на византиската влада дејствувале до 869 година. Таа година, „откако разбрале дека тие територии припаѓаат на Римската епархија“²¹ заминале за Рим да побараат одобрение за својата дејност од папата. Според други извори, папата ги повикал да дојдат во Рим и да дадат отчет за својата работа.²² Како и да е, во 869 година Кирил и Методиј со учениците се нашле во Рим, словенските книги биле осветени. Таму Кирил се разболел и умрел. Потоа Методиј бил испратен назад во Велика Моравија, но овојпат како архиепископ на Панонско-Моравската архиепископија. За назначувањето на Методиј за архиепископ сведочат податоците од неговото житие, Пространото Климентово житие, и писмото на папата Адријан II за испраќањето на Методиј за архиепископ.

Во врска со тоа, во Методиевото панонско житие се вели: „Тогаш Коцељ му се обрати на апостолскиот намесник барајќи го Методиј, нашиот блажен учител, да му го пушти. И апостолскиот намесник рече: не само тебе, туку и на сите овие апостолски земји им испраќам учител од Бога и од светиот апостол Петар, прв намесник и клучар на царството небесно“.²³ И го испрати откако го напиша ова послание:

„Адријан, епископ и раб божји до Растислава и Светополка и Коцеља!

Слава му на Господа вишен, на земјата мир и меѓу луѓето добра волја! За вас сме чуле духовни работи, а сега копнеевме со желба и молитва заради вашето спасение, дека Господ ги потикнал вашите срца

¹⁸ Ѓ. Иванов, Български старини из Македония, 283;

¹⁹ Б. Панов, Брегалничката мисија на Константин Филозов, 189.

²⁰ Документи, 1 64.

²¹ Д. Миловска, Ј. Таковски, Македонската житијна литература IX-XVIII век – Методијево житие, 101.

²² Д. Миловска, Ј. Таковски, Македонската житијна литература IX-XVIII век – Кирилово житие, 94.

²³ Д. Миловска, Ј. Таковски, Македонската житијна литература IX-XVIII век 101; Сведоштва за Кирил и Методиј, 61.

да го бараат и ви покажал дека не само вера, но и со добри дела треба да му служиме на Бога. Оти верата без дела е мртва, и отпаѓаат тие што мислат дека го познаваат Бога, а со делата се отргнуваат од него. И не сте побарале учител само од овој светителски стол, но и од благоверниот цар Михаил, па ви го испратил блажениот филозоф Константин со брат му, додека не стасавме ние (да го направиме тоа). А тие, кога разбрале дека власта на апостолскиот стол достига до вашата земја, со ништо не го прекршиле канонот, но дојдоа кај нас и ги донесоа моштите на свети Климент.

А ние, откако ја примивме тројната радост, намисливме да го испитаме и да го испратиме Методиј, посветувајќи го него со учениците, како син наш, во вашите краишта: маж со совршен разум и правоверен, да ве учи како што молевте, објаснувајќи ви ги книгите на ваш јазик, исполнувајќи го сиот црковен чин и со света миса, што значи служба, и со крштение, како што започна Константин Филозоф со божја благодат по молитвите на свети Климента. Исто така, ако може некој друг достоин и правоверно да проповеда, нека биде свето и благословено од Бога и од нас и од сета апостолска црква, за да навикнете полесно на заповедите божји.

Само овој еден обичај чувајте го, на миса најнапред да се читаат апостолот и евангелието на римски па после на словенски, за да се исполни кажаното во Писмото: сите народи ќе започнат да го слават Господа, а на друго место: сите ќе зборуваат на различни јазици за величието Господово, како што ќе им даде Светиот Дух да одговараат.²⁴

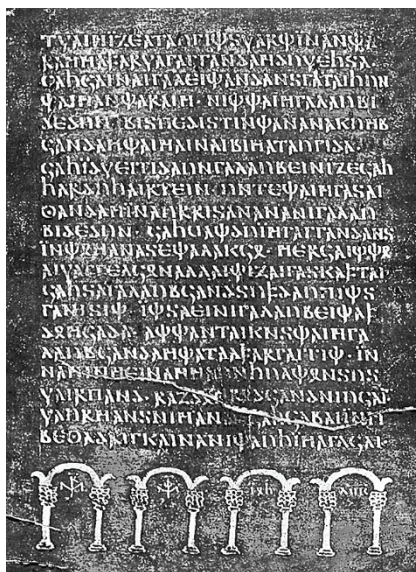
Од сето кажано погоре може да се заклучи дека по таа 869 година Методиј и неговите ученици дејствуваат како мисионери на патата во Велика Моравија, а не на византискиот двор. Во прилог на тоа оди и фактот што Методиј бил должен богослужбата првин да ја држи на латински јазик, а потоа и на словенски. Ваквата состојба го натерала Методиј пред крајот на животот да замине за Цариград за да извести за неговата дејност, за која добивал одобрување и од Цариградската влада.

Следното прашање за коешто мислење дека е потребно да се елаборира е прашањето за назначувањето на Климент за учител во Кутмичевица, која била одделена од Котокиј. Истражувачите се поделени на два дела – едни се на мислење дека Котокиј била поголема област од која била издвоена Кутмичевица, додека други се на мислење дека Котокиј било лицето кое управувало со Кутмичевица, а тогаш му била одземена и доделена на Домета (Добета). Во некои ракописи

²⁴ Сведоштва за Кирил и Методиј, 60-61; Д. Миловска, Ј. Таковски, Македонската житијна литература IX-XVIII век, 101.

на Пространото Климентово житие јасно стои дека: „Кутмичевица била одделена од Котокиј и откако Урт бил ослободен од должноста, на нејзино чело бил поставен Домета (Добета).“²⁵ Тоа значи дека Кутмичевица била одделена од областа Котокиј чиј управник бил Урт, а на негово место бил поставен Добета (Домета).

Кога станува збор за св. Климент Охридски има уште една недореченост, да не речам заблуда. Според податоците во краткото житие на Климент се вели дека непосредно пред да биде назначен за епископ, св. Климент „измислил и други појасни букви одошто ги изнајде премудриот Кирил“. Овој податок некои истражувачи го толкуваат дека Климент бил автор на кирилицата и дека глаголицата е постаро писмо од кирилицата.²⁶ Сепак, изворните податоци говорат во прилог на тоа дека кирилицата била во употреба на овие простори и пред појавата на Кирил, што ќе рече дека тој е автор на глаголицата. Кирилицата е проста копија на грчкото уставно писмо, неа ја среќаваме уште во IV век, кога 342-346 година Вилфилд (Уилфилд) ја превел Библијата на готски јазик. Писмото што го користел е 90% слично со кирилицата (види прилог).²⁷ Тоа што и кај Црноризец Храбар стои дека словенските писмена (букви) уште се „постројуваат“ не може да се однесува на кирилицата, туку напротив тоа треба да се сфати како преправање на глаголицата од страна на Климент, поточно станува збор за престилизирање на аглестата во обла глаголица. Глаголицата како поново писмо не можела да се прифати за официјално писмо во бугарската држава.

²⁵ А. Милев, Грџките житија на Климент Охридски, София 1966, 124-125 и бел. 115-116 на стр. 156; Грџки извори за бугарската историја, IX, София 1994, 31; Т. Кръстанов, Легенда Булгарика за бугарската државност и светост, Изборник София 2003, 36; I. Iiev, The Long Life of Saint Clement of Ohrid. A Critical Edition - Byzantino-Bulgaria IX, Sofia 1995, 98; Спореди: Томоски Т., Котокиј (Прилог кон прашањето за неговата идентификација и убикација, Списание Историја, год. 38 бр. 1-2, Скопје 2002, 7-10

²⁶ Б Конески, Охридската книжовна школа. -Климент Охридски, студии Скопје, 1986, 18-19.

²⁷ Спореди: Готите и старогерманското културно-историческо присуство по българските земи, Съставител Росен Милев, 2003, стр. 12, 42-46, 47-51 и сл.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А	В	Г	Д	Е	У	З	И	Ψ	Ї
a	b	g	d	e	q	z	h	p	i
20	30	40	50	60	70	80	90	100	
К	Л	Н	Њ	Ѓ	П	П	Ч	К	
k	l	m	n	j	u	p	-	г	
200	300	400	500	600	700	800			
Ѕ	Т	У	Ѓ	Х	О	Я			
s	t	w	f	x	lv	o			

Симеон, тежнеејќи кон царската круна и со цел да ги сплоти двата различни етникуми во својата држава (бугарскиот и словенскиот), а од друга страна да им угоди на византиските свештеници кои уште биле присутни во бугарската држава, направил компромис и ја зел кирилицата како азбука копирана од грчката, и така во богослужбата јазикот останал словенскиот, но писмото копија на грчкото (византиското).²⁸ Од сето кажано погоре, може да се заклучи дека мислењето за тоа дека св. Климент создал нова словенска азбука треба да се напушти и да се прифати реалноста, дека всушност тој ја усовршил глаголицата.²⁹

Во врска со прашањето за назначувањето на св. Климент за епископ на Дрембица и Велика, исто така има различни гледишта. Овде немам намера да ги презентирам сите; целта ми е да укажам на еден момент, кој досега не е внесен во размислувањата за причините зошто св. Климент бил назначен за епископ токму во Македонија.

Прво, сосема е погрешно сфаќањето дека тој бил поставен за епископ од Симеон. Световно лице не може да поставува епископ, воведувањето во чин епископ е исклучиво црковно прашање и тоа се извршува со посебна церемонија во црквата. Тоа значи дека треба да им веруваме на оние изворни податоци кои што укажуваат на тоа дека св. Климент бил назначен за епископ на целиот Илирик од папата Адријан II кога Методиј бил поставен за архиепископ,³⁰ или пак на оној податок кој што вели дека Климент бил поставен од Методиј за епископ на целиот Илирик. Кога станува збор за Илирик, овде ја имаме

²⁸ Исто, 18 бел. 13.

²⁹ За глаголицата и кирилицата спореди: П. Хр. Илиевски, Појава и развој на писмото, 105-128 и 129-191.

³⁰ Ѓ. Иванов, Български старини из Македонија, 318 (Кратко Климентово житие).

предвид римската воено-административна единица во која влегувал поголемиот дел од Балканскиот Полуостров. Тоа би значело дека св. Климент, кога дошол во Бугарија 886 година, веќе го имал чинот епископ, само што не биле создадени поволни услови тој да продолжи да дејствува со тој чин. Тоа од причини што тогаш во бугарската престолнина имало голем број византиски свештеници, коишто сигурно би се спротивставиле на такво нешто.³¹

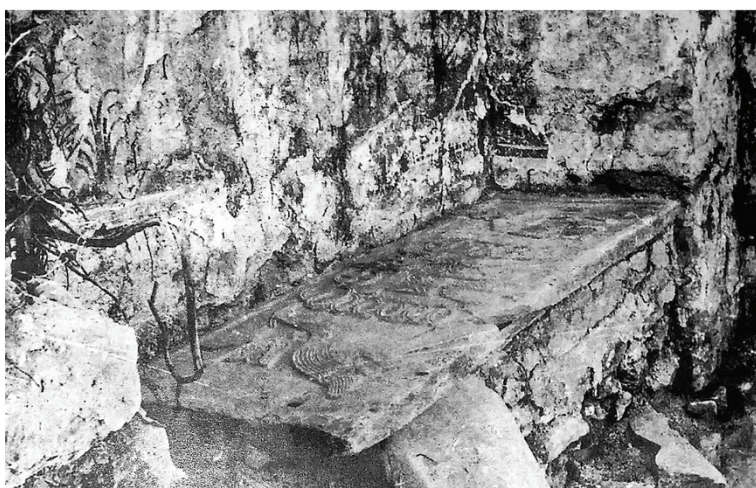
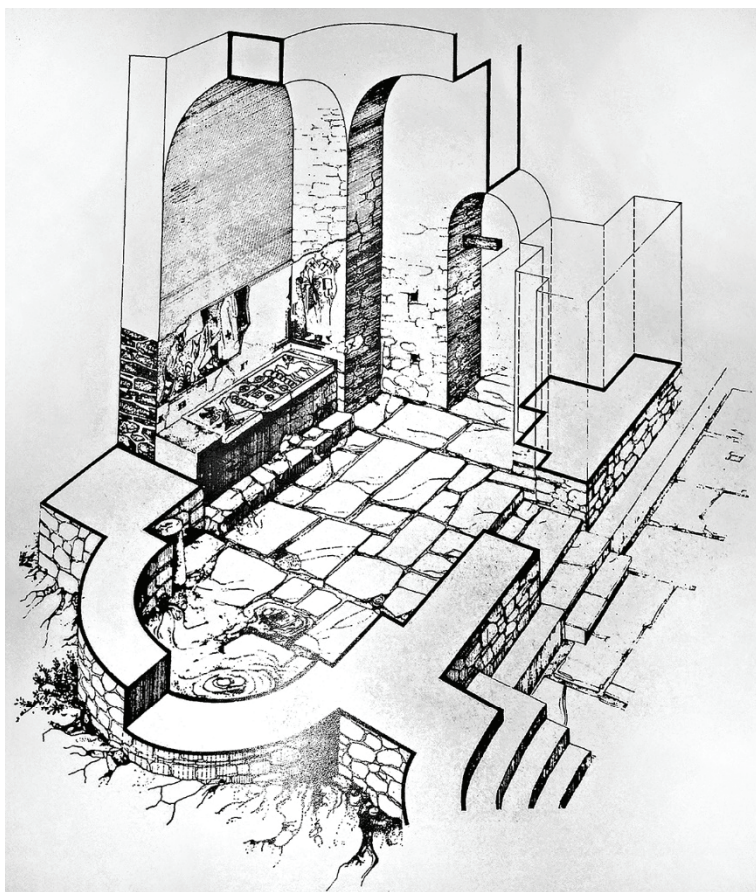
Зошто токму Симеон го поставил за епископ веќе хиротонисаниот Климент токму во овие области? По 869 година односите на Бугарија со Западот (Рим и Светата римска империја) биле замрени. Во 90-те години веќе бугарската држава била стабилизирана, односите со Византија почнале да стануваат тензични и Симеон барал начин како да ги подобри односите со Рим. Токму затоа го поставил Климент за епископ во Македонија, која била јадрото на некогашната област Илирик, а секако можеби Симеон знаел дека своевременно на овие простори постоел папски викаријат со седиште во Солун (формиран 412 г.), а секако и Епископијата Јустинијана Прима, формирана од Јустинијан,³² којашто била потчинета на Рим. Токму тие аргументи ги имал Симеон предвид и ги искористил за да може да добие предимство во борбата за црковно осамостојување, и на тоа треба да се должи неговата одлука да го постави св. Климент за епископ во овие области. Токму во таа 893 година започнала византиско-бугарска војна, па на Симеон му била потребна поддршка од Рим.

Најголема некоректност или заблуда е направена во однос на гробот на цар Самуил. Поточно, тука се измешани две работи, гробот на Самуил и надгробната плоча со ориентални мотиви, продупчена на едно место, којашто била пронајдена до гробот во Ѓакониконот; во тој гроб не е пронајден скелет, туку оловна ампула (шише) со свето миро, дрвено ковчеже за свети мошти или кивориј, и најверојатно тоа бил гробот на св. Ахил, во којшто Самуил ги сместил моштите на светецот откако ги пренел од Лариса во Преспа.

Заблудата настанала во 1969 година кога Христо Андоновски изнел реферат по повод 1000 години од востанието на комитопулите и создавањето на Самуиловата држава. Авторот, повикувајќи се на мислењето на грчкиот археолог Николаос Муцопулос, којшто во 1966 година извршил истражување на локалитетот, мислењето го презел од интервју на археологот за весникот „Катимерини“, во којшто било изнесено дека се откриени три гроба во кои се пронајдени монети и други предмети. Во херметички затворениот гроб, пронајден во близината на јужниот ѕид на црквата Свети Ахил, е откриен скелет на маж

³¹ Исто, 318.

³² За тоа спореди: Анета Шукарова, Јустинијана прима...

погребан со срмена свечена облека извезена со двоглав орел. Мртвецот бил облечен и во градник плетен од бакарни жици, покриени со мали метални плочки. Тука во близина била пронајдена и плоча со чудни азиски орнаменти и симболи.³³ Според Андоновски, најинтересен е третиот гроб, во којшто е исклучена можноста да било погребано црковно лице.

Претпоставката на Муцопулос е дека гробот му припаѓа на цар Самуил. Оваа претпоставка е поткрепена со фактот што до самиот гроб е пронајдена мермерна плоча со гравура: на средината исклесан крст, од десната страна едногрба камила чија грпка ја колва мал јастреб, а од левата страна двоглава птица, чиј врат го колва еден поголем јастреб.³⁴ Овие симболи го навеле Х. Андоновски, а по него и други истражувачи, да се изјаснат дека Самуил по потекло бил Ерменец или Персиец. Сето тоа би било во ред, доколку не е направен превид: споменатата плоча не била од гробот на цар Самуил, којшто бил херметички затворен, туку од друг гроб.

Археологот Николаос Муцопулос ги објавил своите резултати и неговата книга е преведена и на бугарски јазик: „Базиликата Свети Ахилеј в Преспа, един исторически паметник“. Во книгата е даден историјатот на истражувањата на локалитетот и преглед на главните наоди. Заслужува внимание неговото размислување за гробот кај кој била најдена плочата со графити. Авторот вели дека гробот е откриен во ѓакониконот, значи не таму каде што бил откриен херметички затворениот гроб – на јужната страна од црквата. Според Муцопулос, плочата била направена специјално за некаков официјален саркофаг, којшто се наоѓал во ѓакониконот. На плочата во подоцнежено време се направени три обиди за да се продупчи, од кои еден бил успешен, а останатите два се плитки и не се направени до крај.³⁵ Според авторот, отворот бил користен за течни просфори, нешто како инка, или пак преку тој отвор било изливано мирото. Муцопулос е сигурен во своите заклучоци дека тоа бил гробот на св. Ахил.³⁶ Во прилог ги наведува наодите од гробот: дрвено ковчеже (кивориј) за мошти, оловен свиток и бакарна ампула (шишенце) во кое најверојатно имало свето миро. Во гробот не е најден скелет; најдени се неколку коски расфрлани низ гробот. Значи, проблематичната плоча е од гробот на св. Ахил, а не

³³ Христо Андоновски, Дали е пронајден гробот на цар Самоил? – Зборник 1000 години од востанието на комитопулите и создавањето на самоиловата држава, Зборник на материјали од научната средба одржана во Преспа од 10 до 15 октомври 1969 година, Скопје 1971, стр. 193.

³⁴ Исто, 193.

³⁵ Н. Муцопулос, Базиликата Свети Ахилеј в Преспа, един исторически паметник – Светиня Пловдив 2007, 97.

³⁶ Исто, 133.

од гробот на цар Самуил, и затоа не треба да се користи како аргумент за потеклото на цар Самуил.³⁷

Дека горенаведеното е така, кажува самиот Муцопулос понатаму во своите анализи на другите откритија во базиликата. Во јужниот кораб или т.н. гробен кораб се откриени четири саркофази-гробови, означени како гроб А, Б, В, Г. Заслужува внимание наодот од саркофагот В, којшто бил херметички затворен. Во него е откриен машки

³⁷ Исто, сл. 87-89; стр. 107 сл. 97; 107, сл. 100 на стр. 109. Милан Бошкоски е на мислење дека плочата и гробот се на цар Самуил, Види: М Бошкоски, Великаните на македонскиот среден век, Скопје 2007, стр. 127-128 и стр. 217-218, сл. 18, 19, 20.

скелет во легната положба со рацете испружени на карлицата, главата подигната на перница направена од керамида и две вертикални цигли (види прилог).³⁸ Скелетот бил добро зачуван и покрај влагата во плочата. Единствените наоди од гробот В биле стуткана ткаенина што ја покривала карлицата³⁹ и остатоци од плетена риза (кошула) преку левиот лакот. Друго нешто што утврдил Муцопулос е дека левиот лакот е видливо скршен, зарасната фрактура чијшто крај е лесно изместен.⁴⁰

Ткаенината била развиена и било утврдено присуство на златни нишки; според изработката, личи на ткаенина произведена во некоја ткајачница во Константинопол.⁴¹ На ткаенината се гледаат украси од птици распоредени во кругови. Најверојатно на ромбот „рибен крст“ се претставени папагали. Ткаенината е од источно потекло, на неа биле претставени различни животни, лавови, чудовишта, леопарди, мечки, бикови, елени, дракони, различни птици, пауни, орли, грифони, како и цвеќиња, листови, растенија, дрва, плодови, декоративни фигури, кругови, квадрати, крстови и ѕвезди, поради што биле нарекувани „свездоткаени облеку“.⁴²

Според Муцопулос, тие производи се карактеристични за времето на Македонската династија и се вдахновени од источни обрасци. Освен тоа, повеќе од тие производи имаат докажано престошно потекло. Стилизираниот растителен украс посебно од надворешниот венец, врз материјата од гробот В, го натерало Муцопулос да прифати дека тоа е дело на византиско ателје, а не на источно.⁴³ Доколку му веруваме на Скилица, во битката кај Трајановата врата 986 година Самуил го заробил шаторот и комората на Василиј II и однел многу злато и облеку.⁴⁴ Бидејќи црвената наметка била еден од симболите на императорската власт, можно е таа наметка Самуил да ја

³⁸ Исто, 150 сл. 125.

³⁹ Исто, стр. 153-156 слика 130-133.

⁴⁰ Исто, 154 сл 131; стр. 156 сл. 134-137.

⁴¹ Исто, 150.

⁴² Исто, 152 и бел. 326.

⁴³ Исто, 155 бел. 331.

⁴⁴ За битката кај Трајановата порта спореди: С. Антолјак, Самуилова држава, кн. Средновековна Македонија I, Скопје 1985, 367-379.

запленил кај Трајановата порта и со таа наметка да бил погребан, како симбол на мокта што ја покажал во борбата со својот противник.

Наодот нè тера да мислиме дека во тој саркофаг било погребана некоја значајна личност.⁴⁵ Се претпоставува дека тоа би можел да биде управникот на Лариса Кекавмен, или пак можно е тоа да е гробот на цар Самуил, но на плочата којашто го покривала саркофагот не е откриен никаков знак, само неколку вдабнати линии (види прилог).⁴⁶ Не е исклучена можноста во тие вдабнатини да имало налеано метал (можеби злато), и таму да се наоѓал натпис, а при ограбувањето на храмот металниот натпис да бил откорнат и однесен.

Од историјата на Самуиловата држава има уште неколку недоречености; овде ќе ја посочиме онаа што е во врска со т. н. „битка кај Скопје“ во 1004 година. Скилица раскажува за походот на Василиј II кон Видин и неговото преземање во 1003 г.: „Василиј силно го утврдил Видин и почна да се враќа. Попат пустошеше по Бугарија и ги разурнуваше сите тврдини на кои наидуваше“.⁴⁷ При тој свој марш, царот Василиј се приближил до градот Скопје и тогаш дозна дека од другата страна на надојдениот Вардар се залогорил Самуил. Овој, имено, со својата војска таму безгрижно логорувал надевајќи се, како и кај Сперхеј, во поплавата на Вардар. Но како што му успеа на Уран да ја помине порано споменатата река Сперхеј на pogodно место и да го изнемади Самуил и неговата војска на спиење, истото тоа го стори и царот Василиј, кога еден негов војник го пренесе преку јазот на другата страна на Вардар. Вака ненадејно нападнат, Самуил безглаво избега, како што пишува Скилица, и притоа во рацете на Византијците падна неговиот шатор и целиот логор.⁴⁸ Потоа управникот на Скопје Роман Симеон го предал градот на Василиј.⁴⁹ Точно е дека за овој настан единствен извор е Скилица-Кедрен. Но, мене овој расказ ми побуди сомнеж од неколку аспекти. Прво, ако Василиј се враќал од Видин, тогаш патот би го водел преку Перник и Сердика кон Мосинопол, а не преку Скопје. Второ, Скилица не споменува ниту една тврдина, ниту пак некој настан на патот од Видин до Скопје, како Василиј наеднаш за еден ден да дошол до Скопје. И главното прашање е: зошто Самуил би логорувал безгрижно со војската од другата страна на реката? Додека Василиј пустошел низ неговата земја, Самуил бил безгрижен.

Да биде работата уште почудна, го поставувам прашањето: Самуил го поседувал Скопје, зошто тогаш не ја распоредил војската во

⁴⁵ Н. Муцопулос, Базиликата Свети Ахилей в Преспа, 157.

⁴⁶ Исто, 151 сл. 131.

⁴⁷ Грџки извори за бугарската историја Том VI, София 1965, 292.

⁴⁸ Исто, 292; Sedr II, 188, с 456 Византијски извори, III, 101, 248, 259.

⁴⁹ С Антолјак, Самуилова држава, 452. Некои автори настанот го датираат во 1003 година, сп. М. Бошкоски, Великаните, 108-109.

градот, во чијашто тврдина би била најбезбедна и безгрижна, а не да ја остави на логор надвор од градот? Потоа, ако било така како што вели Скилица, останува нејасно кога Самуил повторно го вратил Скопје под своја власт? Наше мислење е дека Скилица-Кедрен, сакајќи да ја разбие монотонијата во расказот, ја уфрлил оваа епизода која воопшто не се случила, или пак се случила порано во 991 година, кога бил заробен Роман како управник на Скопје. Веднаш по оваа епизода следи расказот за опсадата на тврдината Перник,⁵⁰ која е на патот од Видин за Цариград. Исто и овде, од епизодата кај Скопје до пристигањето на Василиј под Перник Скилица не раскажува ниеден настан, не споменува ни една тврдина по име, а на тој пат имало повеќе значајни тврдини, чиешто освојување би било интересно да се спомене.

Од периодот на постоењето на Самуиловата држава имаме уште еден многу значаен податок, којшто според наше мислење не е соодветно протолкуван. Станува збор за Битолскиот натпис на Јован Владислав. Плочата на којашто е зачуван натписот е прилично оштетена и затоа не може соодветно да се реконструира напишаниот текст. Она што нас нè интересира е споменувањето на имињата на Арон и Самуил и посебно податокот за битката кај Ихтиман или Трајанова врата во 986 година. Реконструкција на текстот е направена од Владимир Мошин и од Јордан Заимов.⁵¹ Двете реконструкции се разликуваат. Овде немаме намера да навлегуваме во анализа на целиот натпис. Она што за нас е интересно се однесува на прашањето – дали во текстот станува збор за учеството на Арон во битката кај Трајанова врата, или не? Анализирајќи ја снимката на оригиналниот текст и на реконструираниот текст, забележавме извесни отстапки од содржината: додавани се зборови или букви според видувањето на авторот, што не значи дека навистина така треба. Во редот каде што Јован Владислав зборува за своето потекло, наведува дека е внук на Самуил и Рипсимија, син на Арон, братот на Самуил кој го разбил грчкиот цар во клисурата (Ихтиман=Трајанова врата), а потоа бил разбиен од истиот цар на 29 јули 1014 година.

Во делот каде што вели дека е син на Арон, братот на Самуил, Заимов додава дека двајцата заедно го разбиле Василиј кај Трајановата

⁵⁰ Византијски извори, III, 103, бел. 87; Грчки извори за бугарската историја, Том VI, 282-283.

⁵¹ Владимир Мошин, Битољска плоча из 1017 године – Македонски јазик, XVII, 1966, 51-61; Јордан Заимов, Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, старобългарски паметник от 1015-1016 г., БАН, София 1970. За веродостојноста на натписот спореди: Стојко Стојков, Битолската плоча – дилеми и интерпретации, Зборник Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, Завод за заштита на спомениците на културата и музеј – Струмица, Струмица 2015, 80-106.

врата, и поведени од тоа многумина историчари прифаќаат дека Арон учествувал во битката, и дека набргу потоа бил убиен во 987 година.⁵² Ако внимателно го следиме расказот на Скилица за комитопулите, таму недвосмислено стои дека браќата на Самуил загинале во 976 година и дека Арон бил убиен истата година. Арон не е споменат во борбите за Лариса 980-985, не е споменат од Скилица во битката кај Трајановата врата, па не знам зошто некој се обидува да ги промени настаните. Дотолку повеќе што во самиот натпис јасно стои дека „Арон е брат на Самуил кој го разбил грчкиот цар, а потоа бил разбиен од истиот“. Ако во првиот дел од реченицата прифатиме да стои множинската форма, дека „двајцата го разбиле“ грчкиот цар, тогаш и во вториот дел од реченицата треба да стои истата – дека двајцата биле разбиени од истиот цар. Но, бидејќи тоа не соодветствува на нечији идеи и сфаќања, со реконструкцијата на натписот е направено изопачување на вистината. Логичниот текст е тој што го посочивме: Арон е брат на Самуил самодржавниот, кој го разбил Василиј кај Ихтиман, а подоцна бил разбиен од истиот на 29 јули 1014 година кон крајот на годината, и починал на 6 октомври.⁵³ Да не заборавиме дека византиската година започнувала на 1 септември и не може 29 јули да се смета за крај на летото, кога тоа е средината на летото; и овде е направен превид – со „крајот на летото“ се мисли крајот на годината.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ:

- Zosimi comitis et exadvocatus fisci historia nova, ed. L. Mendelsson, Lipsiae 1887.
 Византијски извори за историју народа Југославије, Том I, Београд 1955.
 Византијски извори за историју народа Југославије, Том III, Београд 1966.
 Грчки извори за българската история Том VI, София 1965.
 Грчки извори за българската история, IX, София 1994.
 Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Том први, Скопје 1981.
 Иванов Ы., Български старини из Македонија, София 1970.
 Iliev I., The Long Life of Saint Clement of Ohrid. A Critical Edition, Byzantino-Bulgarica IX, Sofia 1995.

⁵² М. Бошкоски, Великаните..., 65.

⁵³ Ы. Заимов, Битолски натпис, 33; К. Аџиевски, Пелагонија во средниот век (Од доаѓањето на Словените до паѓањето под турска власт), Скопје 1994, 64; М. Бошкоски, Великаните, 65.

- Крџтанов Т., Легенда Булгарика за българската др̀жавност и светост, Изборник Софија 2003.
- 10 Милев А., Гр̀цките житија на Климент Охридски Софија 1966.
- 11 Милоvsка Д., Таковски Ј., Македонската житијна литература IX-XVIII век, Скопје 1996.
- Заимов Ыордан, Битолски надпис на Иван Владислав самодър̀жец български, старобългарски паметник от 1015-1016 г., БАН, Софија 1970.
- Сведоштва за Кирил и Методиј, избор, превод и белешки Р. Угринова-Скаловска и Л. Басотова, Скопје 1989

ЛИТЕРАТУРА:

- Антолјак С., Самуилова др̀жава, Средновековна Македонија 1, Скопје 1985.
- Аџиевски К., Пелагонија во средниот век (Од доаѓањето на Словените до паѓањето под турска власт), Скопје 1994.
- Андоновски Христо, Дали е пронајден гробот на цар Самоил? Зборник 1000 години од востанието на комитопулите и создавањето на самоиловата др̀жава, Зборник на материјали од научната средба одр̀жана во Преспа од 10 до 15 октомври 1969 година, Скопје 1971.
- Бошкоски М., Великаните на македонскиот среден век, Скопје 2007.
- Илиевска Красимира, Закон соудный людѣмъ, Скопје 2004.
- Илиевски Петар Хр., Појава и развој на писмото, Скопје 2001.
- Илиевски Петар Хр., Светила незаодни, Словенските првоучители и нивните ученици (Студии), Скопје 1999.
- Историја на македонскиот народ, Том I, Ред. проф. д-р Бранко Панов, Скопје 2000.
- Конески Б., Охридската книжовна школа. Климент Охридски, Студии, Скопје, 1986.
- Милев Росен, Вулфила, Аларих I, Теодерих Велики – строители на Европа. Готите и старогерманското културно-историческо присуствие по българските земи. Съставител Росен Милев, 2003.
- Мошин Владимир, Битољска плоча из 1017 године, Македонски јазик, XVII, 1966.
- Муџопулос Н., Базиликата Свети Ахилеј в Преспа, един исторически паметник. Светиня, Пловдив, 2007
- Панов Б., Брегалничката мисија на Константин Филозоф, Средновековна Македонија, Т. 3, Скопје 1985.
- Панов Б., Политиката на Византија спрема Македонските Словени одразена во дејноста на Кирил и Методиј. Прилози, МАНУ, Одделение за општествени науки XXIII, 1, 1992.
- Панов Б., За Методиевото словенско кнежевство и создавањето на „Закон судниј лјудем“. Зборник Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и Кирило-методиевската традиција во Македонија, МАНУ, Скопје 1989.
- Стојков Стојко, Битолската плоча – дилеми и интерпретации. Зборник Самуиловата др̀жава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија Завод за заштита на спомениците на културата и музеј – Струмица, Струмица 2015.
- Томоски Т., Котокиј (Прилог кон прашањето за неговата идентификација и убикација, Списание Историја, год. XXXVIII, бр 1-2, Скопје 2002.
- Троицкиј С. В., Св. Мефодий как славянский законодатель. Богословские труды, Сб. II, Москва 1961.
- Шукарова Анета, Јустинијана Прима, Скопје 1994.

70 ГОДИНИ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА
ГОДИНИ МАКЕДОНСКА ИСТОРИОГРАФИЈА

<i>Издавач</i>	ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
<i>За издавачот</i>	проф. д-р Горан АЈДИНСКИ
<i>Издавачки одбор</i>	проф. д-р Ванчо ЃОРЃИЕВ проф. д-р Александар АТАНАСОВСКИ проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Идејно решение и корица</i>	проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Лектура и коректура</i>	проф. д-р Димитар ПАНДЕВ
<i>Техничка обработка</i>	проф. д-р Војислав САРАКИНСКИ
<i>Печати</i>	МАР-САЖ – СКОПЈЕ

CIP-каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

94(497.7)(062)

930(497.7)(062)

СЕДУМДЕСЕТ

70 години Институт за историја : 70 години македонска историографија : зборник на трудови одржан на Меѓународната Конференција одржана на 13 и 14 декември 2016 година во Скопје. - Скопје : Филозофски факултет, 2017. - 500 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-238-125-1

а) Историографија - Македонија - Собири б) Македонија - Историја - Собири

COBISS.MK-ID 103246602

© 2017 Филозофски факултет, Скопје.

Сите права за печатеното издание се заштитени.

Електронското издание подлежи на Creative Commons Attribution/ No Derivatives
License, која дозволува преземање на делото со задолжително цитирање на
изворот и на неговите автор.